

Dijital Demokrasi ve E-Demokrasi Üzerine Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi

Bibliometric Analysis of Studies on Digital Democracy and E-Democracy

Alper ÖZKÖK¹

Öz

Bu makalede, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi ile daha şeffaf ve katılımcı bir demokratik yapıyı öngören dijital demokrasi ve e-demokrasi alanlarında yapılan çalışmaların bibliyometrik analizi yapılmıştır. Genel olarak katılımcı ve müzakereci demokrasi modelleri doğrultusunda şekillenen dijital demokrasi ve e-demokrasi kavramları, bilgi ve iletişim teknolojilerinin demokratik süreçlerde kullanılmasını ifade eden kavramlardır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin demokratik süreçlerde kullanılmasıyla interaktif bir demokrasi anlayışına yönelik olarak gelişen dijital demokrasi ve e-demokrasi; dijital ve mobil teknolojiler vasıtasıyla vatandaşların karar alma süreçlerini destekleyecek, temsili demokrasinin eksiklerini tamamlayacak niteliklere sahiptir. Dijital demokrasi ve e-demokrasi kavramları aynı anlamı ihtiva ettiği için hem e-demokrasi başlığı kullanılarak yapılan çalışmalar hem de dijital demokrasi başlığı kullanılarak yapılan çalışmalar araştırmaya dahil edilmiştir. Yapılan bu çalışma araştırmacılar için bir rehber niteliğinde olup, Web of Science üzerinden ilgili konuları içeren tarama sonrasında ulaşılan verilerin analizi ve bu verilerin VOSviewer programı kullanılarak haritalandırılması şeklindedir. 12.08.2024 tarihinde Web of Science üzerinden yapılan alan aramasında 1184 dokümana ulaşılmış, bu dokümanlardan 781 makale veri analizinde kullanılmıştır. Bu arama sonucunda Türkiye’den 11 makaleye, 3 bildiriye ve 2 kitap bölümüne ulaşılmıştır. Web of Science üzerinden yapılan tarama sonucu ulaşılan tüm çalışmaların incelenmesine ek olarak Türkiye etiketli çalışmalar da ayrıca incelenmiştir. Böylece dijital demokrasi ve e-demokrasi alanlarında çalışma yapmak isteyen araştırmacılara yapılan analizleri inceleme olanağı sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dijital demokrasi, e-demokrasi, bibliyometri, demokrasi, e-katılım

Makale Türü: Araştırma

Abstract

In this article, a bibliometric analysis of studies in the fields of digital democracy and e-democracy has been conducted. The concepts of digital democracy and e-democracy, which are shaped in line with participatory and deliberative democracy models, are concepts that express the use of information and communication technologies in democratic processes. Since the concepts of digital democracy and e-democracy have the same meaning, both studies conducted using the title of e-democracy and studies conducted using the title of digital democracy were included in the research. This study is a guide for researchers and is in the form of analysis of the data obtained after scanning the relevant topics through Web of Science and mapping these data using the VOSviewer program. In the field search conducted through Web of Science on 12.08.2024, 1184 documents were reached, and 781 articles from these documents were used in the data analysis. As a result of this search, 11 articles, 3 papers and 2 book chapters from Turkey were reached. In addition to examining all studies in the Web of Science search, studies labeled as Turkey were also examined. Thus, researchers who want to work in the fields of digital democracy and e-democracy were given the opportunity to examine the analyses.

¹Öğr. Gör. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Bilişim Enstitüsü, ozkokal@itu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6431-4306

Keywords: Digital democracy, e-democracy, bibliometrics, democracy, e-participation

Paper Type: Research

Giriş

E-demokrasi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin mevcut temsili demokrasiyi güçlendirmek ve vatandaşların karar alma süreçlerini desteklemek amacıyla demokratik süreçlerde kullanılmasını ifade eden bir kavramdır (Macintosh, 2004). E-demokrasi ve dijital demokrasi kavramları birbiri yerine kullanılan ve aynı anlama gelen kavramlardır (Zengin, 2013). Bu çalışmanın “Yöntem” ve “Analiz ve Bulgular” bölümlerinde izahı yapılacağı üzere literatürde daha çok “e-democracy” (e-demokrasi) kavramının tercih edildiği görülmüşse de giriş bölümünde dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanı açıklanırken; hem son dönemlerde dijital demokrasi kavramının literatürde daha sıklıkla tercih edilmesinden dolayı hem de Türkçe anlatıma uygunluğu gözetilerek dijital demokrasi kavramı kullanılmıştır. Dijital demokrasi kavramı, daha katılımcı, hesap verebilir ve daha şeffaf bir demokratik yapıyı oluşturmak için bilgi ve iletişim teknolojilerinin demokrasi ile bütünleşik bir biçimde kullanılmasını ifade eder (Güler ve Şahnagil, 2017) Bu kavram, genel olarak müzakereci ve katılımcı demokrasi prensiplerine paralel olarak şekillenir (Örselli vd., 2018). Dijital demokrasiyi teknolojik yeniliklerle temsili demokratik yapıyı ortadan kaldıracak ve idealize edilmiş doğrudan bir demokrasiye geçişi sağlayacak bir araç olarak düşünmemek gerekir. Mevcut demokrasinin tüm varyasyonlarıyla, tüm demokratik kurum ve devlet kademeleri ile ilişki halinde olması gereken dijital demokrasinin önceliği temsili demokrasiyi daha katılımcı bir yapıya dönüştürmektir. Geleneksel demokratik süreçlerle ilgili olan ve bu süreçlerden ayrı düşünülmemesi gereken dijital demokrasinin, toplumun süreç içindeki politik seçeneklerini genişletme ve temsili demokrasinin eksiklerini tamamlama işlevini yerine getireceği savı daha gerçekçi bir tanımlama olacaktır (Güngör, 2014).

Dijital demokrasi beraberinde getirdiği birçok kavramla birlikte açıklanabilir; dijital vatandaşlık, e-katılım, e-bilgi, e-danışma, e-karar alma, e-oy, dijital bölünme, dijital kampanya gibi kavramlar örnek olarak verilebilir. Genel itibarıyla dijital vatandaşlık kavramı mobil teknolojiyi ve özellikle interneti kullanabilen, topluma çevrimiçi olarak katılabilme kabiliyeti kazanmış bireyleri ifade eder (Mossberger vd., 2007; Akdağ ve Şiraz, 2021). Demokrasilerde “katılma” kavramı siyasetin belirlenmesinde, kamu politikalarının uygulanması ve denetlenmesinde var olma anlamlarını taşımaktadır (Çitci, 1996). E-katılım kavramı ise bilgi ve iletişim teknolojileri, özellikle de internet aracılığıyla toplumsal demokratik ve danışma süreçlerinde katılımın genişletilmesi ve dönüştürülmesini içeren bir kavramdır (Sæbø vd., 2008). E-katılım; e-bilgi, e-danışma ve e-karar alma şeklinde üç aşamalı bir süreç takip eder. E-bilgi halka açık çevrimiçi bilgilerin mevcudiyeti ve genel kullanımına yönelik ilk seviyedir. E-danışma aşamasında yeni hizmet ve politikalar için halka danışılır, fakat günümüzde hükümetler için bunun ne kadar bağlayıcı olduğu tartışılabilir. E-katılımın en son aşaması olan e-karar almada ise en etkili ve dikkate değer yöntem e-oylama yöntemidir. E-oylama çok yaygın bir uygulama olmamasına rağmen örnek olarak Estonya’da uzun zamandır tecrübe edilmektedir, fakat Estonya’da dahi siber güvenlik kaygılarından dolayı isteyen seçmenlere oylarını fiziki olarak kullanma alternatifi sunulmaktadır (Vural Dinçkol ve Işık, 2019).

E-katılımın ilk şartı olan e-bilgiye ulaşım bilinçli bir seçmen haline gelmek internet kullanımının yaygın hale geldiği günümüzde halen bir sorundur. 1990’lı yılların sonlarından itibaren dijital bölünme, dijital eşitsizlik veya dijital uçurum olarak tanımlanan kavramlar bilgisayar ve internete erişimi olan ve olmayanlar arasındaki uçurumu tanımlayan kavramlardır (Van Dijk, 2006). Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı imkanlardan yararlanamamak siyasi süreçler de dahil birçok yeniliğin ve gelişmenin gerisinde kalmak anlamında gelir ve bu dijital bölünme durumu ülke içindeki sosyoekonomik eşitsizliklerden kaynaklanabileceği gibi ülkelerarasındaki gelişmişlik seviyesinden kaynaklı eşitsizlikler de farklı

uluslararası siyasi uyuşmazlıklara sebebiyet verebilir (Hüsnüoğlu ve Öztürk, 2017). E-bilgiye ulaşımın ve internet kullanımının yaygın olduğu demokratik ülkelerde ise dijital dönüşümün özellikle dijital kampanyalar aracılığı ile sonuç verdiği gözlemlenmektedir. Küçük bütçelerle etkili kampanyalar yapabileceği olanağı sağlayan yeni dijital medya olanakları, siyasi kampanyaları ve temsili demokrasiyi dönüştürme fırsatları sunmaktadır. Uzun zamandır kamuoyunun siyaset anlayışını şekillendiren ana akım medyanın toplumun bir kesimi tarafından düzenin sözcüsü gibi algılanması, insanları geleneksel medyaya güvenmek yerine internet kaynaklarına ve sosyal medyaya yönlendirdiği gibi gazete tirajlarının popüler konular üzerinden artıyor olması da bilinçli seçmenlerin internet kaynaklarına yönelmesinin başka bir sebebini teşkil etmektedir. Siyasetçilerin ana akım geleneksel medya yerine online olarak halkla doğrudan teması geçtiği dijital kampanyalar, seçmenle doğrudan iletişim kurma olanağı sunarak medyanın siyasi manipülasyon yapabileceği ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır (Williamson vd., 2010).

Bilgi ve iletişim teknolojileri demokratik katılımı için yönelik değişimler vaat etse de teknolojinin getirilerine kuşkuyla bakanlar için otoriter devlet yönetimlerinde teknolojinin bir özgürleştirme aracı olmayacağı aksine bir denetim, kontrol ve gözetim aracına dönüşerek toplumu baskılamakta ihtimali de vardır (Yıldız, 1999). Demokrasinin sadece seçimlerden ibaret olmadığı bunun yanı sıra teknolojik gelişmelerin sunduğu olanakların sağladığı kolaylıkların yanında otoriterliğe varacak tehditleri de içinde barındırdığı gerçeğini göz önünde bulundurarak demokrasinin doğru tanımından uzaklaşmamak gerekir. Yeni çağda dizayn edilecek dijital demokrasinin, modern demokrasinin özüne uygun, doğru bir demokrasi temelinde yükselmesi gerekmektedir. Demokrasinin medeni gelişmişlik anlamında siyasi ve kültürel bir aşamayı temsil ettiği bir gerçektir. Demokrasinin tam manasıyla tesisi için toplum ve ülkedeki gerekli nesnel ve öznel koşulların sağlanmış olması gerekir. Nesnel koşullardan kasıt ilk olarak demokrasinin olmazsa olmazı olan güçler ayrılığı prensibinin benimsenmiş olmasıdır ki bu prensip öncelikle toplumun endüstriyel-ekonomik gelişmişlik düzeyi ve buna bağlı olarak eğitilmiş bir toplum olması ile ilgilidir. Ancak özgür düşünebilen, eğitilmiş ve bilinçli toplumlarda demokratik yaşama yönelik örgütlenebilme kabiliyetleri gelişebilir. Demokrasi için ön görülen öznel koşul ise nesnel koşulların sağlandığı toplumda demokrasinin içselleştirilmesi ve bu siyasi kültürün tabana yayılmasıdır (Kışlalı, 2021). Bu öznel koşul önce ailede sonra da okullarda oluşacak demokratik kültürle kalıcı hale gelecektir (Dinç ve Üztemur, 2016). Demokrasi kültürünün toplumda içselleştirilmesi, eğitim ve demokrasinin iç içe geçtiği bir iş birliği ile demokratik vatandaşlar yetiştirmekten geçmektedir (Gürel ve Şahin, 2024).

Bu noktada cumhuriyet kavramı ile demokrasi kavramının ayrımı yapmak faydalı olacaktır. Her iki sistemde de seçimler belirleyici olsa da demokrasi kültürünün benimsenmediği cumhuriyetlerde seçimler ve sonrasındaki ülke yönetimi antidemokratik bir şekilde de gerçekleşebilir. Demokrasinin temel farkı “dost ile düşmanı” bir arada yaşatabilme üstünlüğüdür (Karpat, 2012). Diğer rejimlerden farklı olarak demokrasilerde seçimle iktidara gelen çoğunluk, otoriter bir çoğunluk yönetimi sergilemez, aksine çoğunluğun dahi değiştiremeyeceği temel insan hakları ve özgürlükler demokratik toplumlarda önceden kabul edilmiş dokunulmazlıklardır (Kongar, 1997). Demokrasilerde de aynı cumhuriyetlerde olduğu gibi yönetim ve iktidar oy çokluğuna dayanıyor olsa da temel hak ve özgürlükler, azınlık hakları, düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü, sivil toplum, laiklik gibi kabuller demokrasinin ayırt edici temel kaideleridir (Nişancı ve Güner, 2022).

Dijital demokrasi ve e-demokrasi alanlarında önceki yıllarda yapılan bibliyometrik analiz çalışmaları incelendiğinde, ilk yapılan çalışmalarda verilerin Scopus veri tabanından alındığı ve alan aramasında e-demokrasi veya dijital demokrasi kavramlarından yalnızca birinin kullanıldığı görülmüştür (Congge vd., 2023; Syahputri vd., 2023). Bu çalışmada ise farklı olarak Scopus yerine Web of Science verileri kullanılmış, hem e-demokrasi alanında yapılan çalışmaların tümü hem de dijital demokrasi alanında yapılan çalışmaların tümü araştırmaya dahil edilmiştir. Konu ile alakalı farklı veri tabanları üzerinden yapılan bibliyometri çalışmalarının araştırmacılar için karşılaştırma olanağı sağlayacağı düşünülmüştür. E-demokrasi ve e-yönetim (e-governance)

üzerine 2024 yılında yayımlanan yeni bir çalışmada ise hem Web of Science hem de Scopus verileri ortak olarak kullanılmıştır, fakat bu çalışmada da sadece e-demokrasi kavramı alan aramasına dahil edilmiş ve 2024 yılına kadar olan veriler kullanılmıştır (García-Río ve Baena-Luna, 2024). Yeni yapılan çalışmadan farklı olarak çalışmamın 2024 yılının ağustos ayına kadar olan çalışmaları kapsamı ile güncel verilere sahip olması ve Türkiye özelinde ayrı bir analiz bölümü içermesi de diğer ayırt edici özelliklerdir.

1. Yöntem

Bilimsel bir konu veya alanın zaman içindeki gelişimini analiz etmeye olanak sağlayan bibliyometri, ilgili alanda yapılmış olan çalışmaların atıf sayısı, yazar, kurum, kaynak, ülke gibi farklı öğelerine odaklanarak istatistiksel ve matematiksel yöntemler ile incelenip değerlendirilmesine olanak sağlayan bir yöntemdir. Belirli bir alanda araştırma yapacak olanlar için konu ile ilgili rehber niteliğinde genel bir resim ortaya koymaya yarayan bibliyometrik analiz çalışmaları araştırmacılara güncel yönelimler hakkında bilgi vermekte, alan hakkındaki karşılaştırmalı sonuçlarla bilimsel ilerlemenin düzeyini göstermektedir (Toker, 2021).

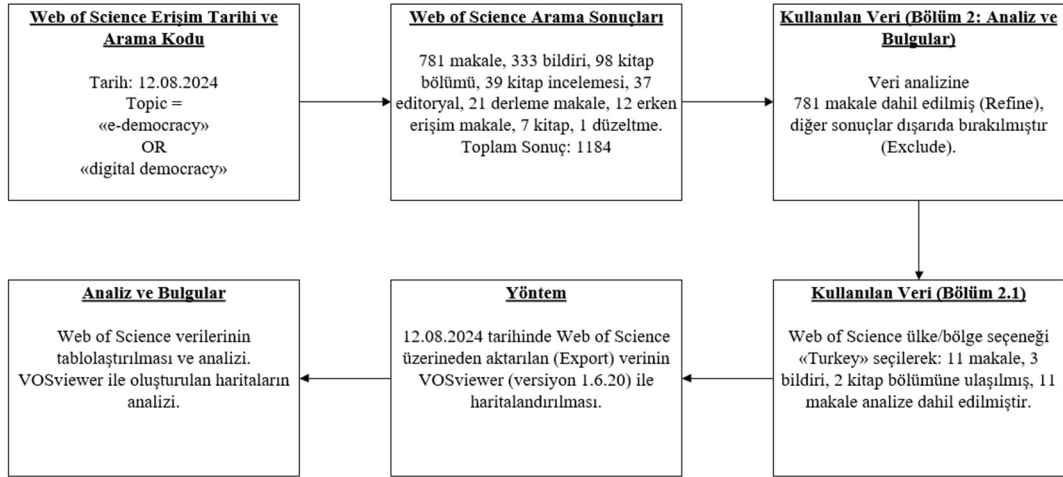
Dijital demokrasi ve e-demokrasi alanlarında yapılan çalışmalar üzerine gerçekleştirilen bibliyometrik analiz çalışmasında ilk olarak, Web of Science veri tabanı üzerinden uluslararası veri analizi yapılmış, bir sonraki bölümde ülkeler/bölgeler seçeneğinde Türkiye seçilerek, Web of Science üzerinden yapılan tarama sonucu ulaşılan tüm çalışmaların analizine ek olarak Türkiye etiketli çalışmalar da ayrıca incelenmiştir. Analiz için kavramlar İngilizce karşılıkları olan “e-democracy” ve “digital democracy” anahtar kelimeleriyle 12.08.2024 tarihinde Web of Science platformu üzerinden taranmış ve incelenmiştir. Dijital demokrasi ve e-demokrasi kavramları birbirini yerine kullanılan ve aynı anlamı ihtiva eden kavramlar olduğundan dolayı çalışmada bu iki kavram anahtar kelimeler olarak taranmıştır. Literatürde dijital demokrasi alanında dijital demokrasi veya e-demokrasi kavramları yerine siber demokrasi, online demokrasi kavramları da kullanılmakta (Yel, 2023) ve çalışmaların içerikleri aynı ya da benzer alanlara denk gelmektedir, fakat bu alanda en sık kullanılan iki kavram dijital demokrasi ve e-demokrasi kavramlarıdır.

Kaynak taramasında yalnızca tek bir anahtar kelime kullanılmasının dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanı hakkında eksik bir literatür taramasına sebep olacağı düşünülmüştür. 12.08.2024 tarihinde Web of Science üzerinden “Topic” seçeneği seçilerek ve yalnızca “e-democracy” (e-demokrasi) anahtar kelimesi kullanılarak yapılan tarama sonucunda 859 çalışma, yalnızca “digital democracy” (dijital demokrasi) anahtar kelimesi kullanılarak yapılan tarama sonucunda 357 çalışma tespit edilirken, e-demokrasi veya dijital demokrasi kodu kullanarak (TS=“e-democracy” OR “digital democracy”) yapılan tarama sonucu 1184 çalışmanın tespit edilmesi bunun göstergesidir. Web of Science aramalarında kullanılan “OR” kodu “AND” kodundan farklı olarak, yapılan taramada kullanılan alan isimlerinden biri veya diğerini içeren yayınların taranarak bulunması anlamına gelmektedir. “AND” kodu ise taramada kullanılan alan isimlerinden her ikisinin de içinde yer aldığı çalışmaları taramaktadır. Bu çalışmada daha fazla kaynağa ulaşmak amacıyla “OR” kodu kullanılarak bir kaynak taraması yapılmıştır. 12.08.2024 tarihinde Web of Science üzerinden yapılan alan aramasında 1184 dokümana ulaşılmış, bu dokümanlardan 781 makale veri analizinde kullanılmıştır. Bu arama sonucunda Türkiye’den 11 makaleye, 3 bildiriye ve 2 kitap bölümüne ulaşılmıştır.

Web of Science üzerinden e-demokrasi veya dijital demokrasi alanında yapılan literatür taraması sonrası toplanan çalışma verileri VOSviewer (versiyon 1.6.20) programı kullanılarak haritalandırılmıştır. Belirli bir alanda yapılmış çalışmaların toplam verisinin ilgili çıktısı seçilerek görsel haritalandırmalar yapılmasını sağlayan VOSviewer ile bibliyografik eşleme, ortak atıf veya yazarlık ilişkileri ile ilgili veriler haritalandırılabilen; yazar, kurum, ülke, en çok atıf alan yayınlar veya en sık kullanılan anahtar kelimelerin kümelendiği görsel haritalar oluşturulabilmektedir (Arslan, 2022). Bu şekilde oluşturulan veri haritaları sayesinde büyük verilerin görsel kümeler eşliğinde sunulması, araştırmacıların ilgili alan hakkında oluşturulan

büyük resmi görmesini ve verileri yorumlamasını kolaylaştırmaktadır. Bu sebeple Web of Science verilerinden oluşturulan görsel tablolara ve veri analizlerine ek olarak VOSviewer programı kullanılarak oluşturulmuş veri haritası görselleri de çalışmaya eklenmiş ve yorumlanmıştır. Yöntem ve analizle ilgili akış çizelgesi aşağıdaki şekilde sunulmuştur (Şekil 1).

Şekil 1: Yöntem ve Analiz Akış Çizelgesi

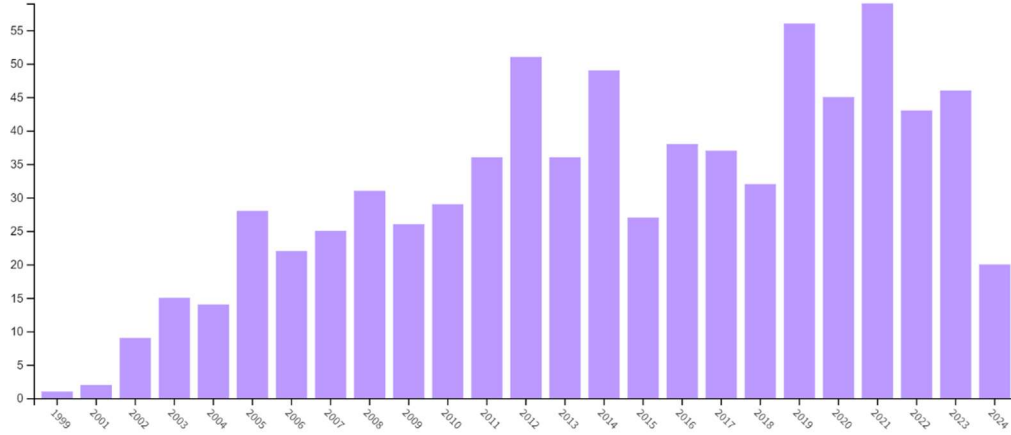

2. Analiz ve Bulgular

12.08.2024 tarihinde Web of Science üzerinden “e-democracy” veya “digital democracy” anahtar kelimeleriyle “Topic” seçeneği seçilerek yapılan tarama sonucu (TS=“e-democracy” OR “digital democracy”) 1184 çalışmaya ulaşılmıştır. Web of Science’da yer alan bir arama seçeneği olan “Topic” seçeneği başlık, özet ve anahtar kelimeleri içeren bir arama türüdür. Bu tarama sonucunda 1992-2024 (2024 Ağustos) yılları arası bulunan çalışmalar: 781 makale, 333 bildiri, 98 kitap bölümü, 39 kitap incelemesi, 37 editoryal, 21 derleme makale, 12 erken erişim makale, 7 kitap, 1 düzeltme olarak sıralanmaktadır.

Veri analizinin devamında hem Web of Science hem de VOSviewer için analizi daha anlaşılır kılmak amacıyla 1184 çalışma içinden 781 makale filtrelenerek diğer çalışmalar dışarıda bırakılmıştır. Yayımlanma yılları incelendiğinde 1992-2024 arası en fazla yayın yapılan yıllar: 2014 yılında 49 yayın, 2012 yılında 51 yayın, 2019 yılında 56 yayın 2021 yılı ise 59 yayınlara öne çıkan yıllardır (Şekil 2).

Şekil 2. Yayın Yılları

Kaynak: Web of Science, 2024

Dijital demokrasi ve e-demokrasi alanlarında hazırlanmış makalelerin ilgili alanlarını hem Web of Science'ın kendi hazırladığı WOS kategorileri hem de ayrıca yer alan araştırma alanları başlıklarında incelersek, Web of Science kategorilerindeki öne çıkan ilk beş araştırma alanı: 160 çalışma ile siyaset bilimi, 152 çalışmayla iletişim, 136 çalışmayla bilgi belge yönetimi, 78 çalışmayla kamu yönetimi, 62 çalışmayla bilgisayar bilimi bilgi sistemleri olarak sıralanmaktadır. Web of Science'ta ayrı bir analiz başlığı olan araştırma alanlarında ise öne çıkan alanlar: 193 çalışma ile hukuk (Government Law), 152 çalışmayla iletişim, 139 çalışmayla bilgisayar bilimleri, 136 çalışmayla bilgi belge yönetimi ve 84 çalışmayla kamu yönetimi olarak sıralanmaktadır. Şekil 3'de ilk on araştırma alanı sunulmuştur (Şekil 3).

Şekil 3. Araştırma Alanları

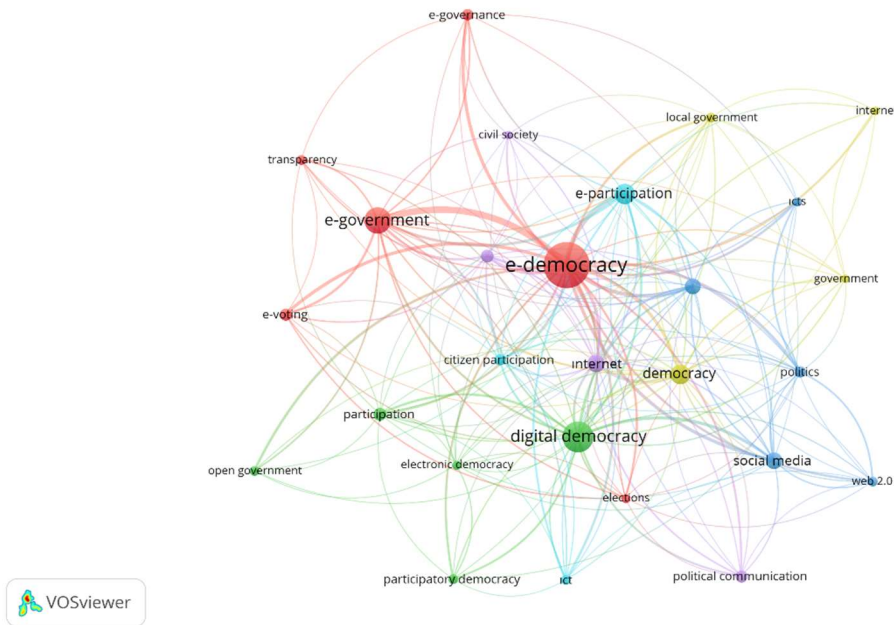
Kaynak: Web of Science, 2024

Araştırma alanlarının yanı sıra e-demokrasi ve dijital demokrasi ortak alanlarının araştırma konuları hakkında daha detaylı bilgiyi makalelerde kullanılan anahtar kelimeler aracılığı ile edinebiliriz. Kullanılan anahtar kelimeler bize alanla ilgili araştırma yapılan konular hakkında bilgi vermektedir. Hangi konuların güncel çalışmalara konu olduğunu, hangi konu başlıklarının dijital demokrasi alanında yapılabilecek çalışmalara dahil olabileceğini anahtar kelimeler üzerinden bulabiliriz.

12.08.2024 tarihinde Web of Science üzerinden çekilen veri, VOSviewer programı kullanarak oluşturulan görsel veri haritaları üzerinden daha anlaşılır bir biçimde analiz edilmiştir. İnceleme için kullandığımız 781 makalenin en sık kullanılan anahtar kelimeleri sırasıyla: e-democracy, digital democracy, e-government, e-participation, democracy, internet, social media, political participation, digital divide ve participation olarak sıralanmaktadır.

Anahtar kelimelerle ilgili oluşturulan veri haritalarını daha anlaşılır kılmak için anahtar kelimelerin tekrar oranları diğer bir değişle minimum görüntülenme sayıları değiştirilerek farklı sayıda anahtar kelimenin görüntülediği şekiller hazırlanmıştır. Bunun sebebi anahtar kelimelerin minimum görüntülenme oranları değiştirildikçe VOSviewer ile oluşturulan görsel veri haritalarında ortaya çıkan farklı anahtar kelimelerin şekil okumalarında farklı analiz verilerini bize sağlamasıdır. İlk olarak temel konu başlıklarının gösterildiği “ana konu başlıkları” temalı bir veri haritası oluşturulması için anahtar kelimenin en az on defa görüntülenmiş olması seçilmiş, buna göre toplam 1856 anahtar kelimedenden 27 eşleşme sağlanmıştır. Bu eşleşmeye göre birbiriyle ilgili olan bağlantılı anahtar kelimeler altı kümede toplanmıştır: Küme 1: e-democracy, e-governance, e-government, e-voting, elections, transparency; Küme 2: digital democracy, electronic democracy, open government, participation, participatory democracy; Küme 3: icts, political participation, politics, social media, web 2.0; Küme 4: democracy, government, internet, local government; Küme 5: civil society, digital divide, internet, political communication; Küme 6: citizen participation, e-participation, ict (Şekil 4).

Şekil 4. Anahtar Kelimeler – Ana Konu Başlıkları

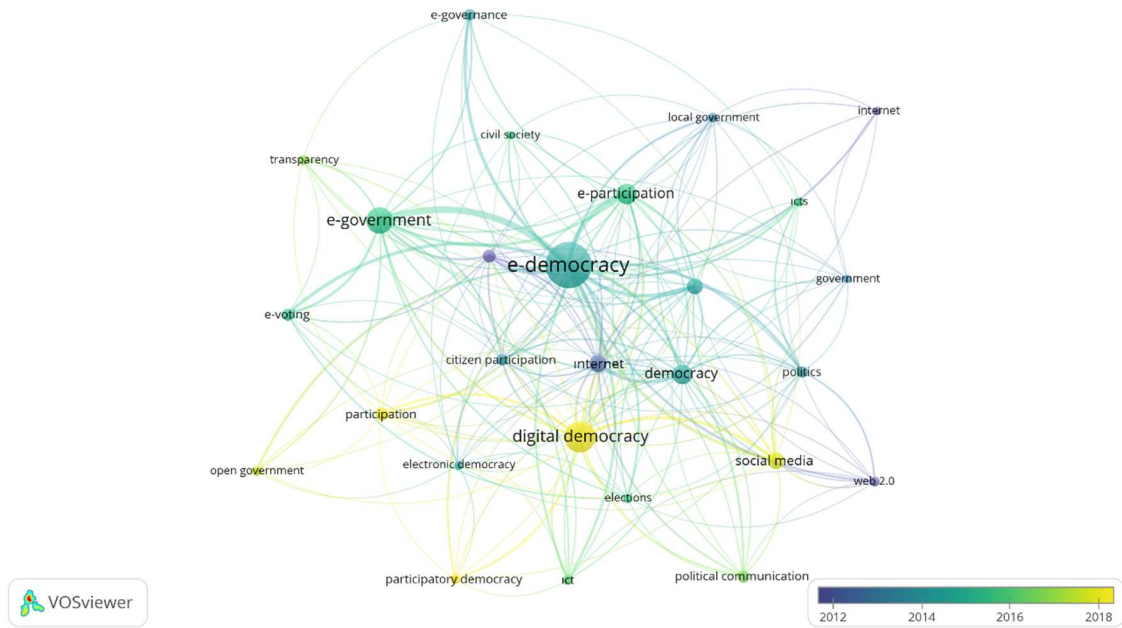

Kaynak: Web of Science, 2024

Aynı verilerin kullanıldığı fakat anahtar kelimelerin ortalama yayım yıllarına göre zaman içindeki kullanımının yer aldığı bir diğer veri haritasında ise e-democracy kavramının digital democracy kavramından daha sık kullanıldığı görülmekle beraber son yıllarda digital democracy tabirinin daha çok tercih edildiği tespit edilmektedir (Şekil 5).

Bu şekilde, zaman göstergesi koyu yeşilden sarıya doğru, eskiden yeniye olarak sıralanmaktadır. Şeklin sağ alt köşesinde yer alan ve yılları gösteren zaman cetvelinden de anlaşılacağı üzere açık yeşil ve sarı ile renklendirilmiş kavramlar koyu renkli görünen diğer kavramlara göre daha yakın zamanlarda araştırma konusu olmuş trend konuları bize göstermektedir. Sarı ile gösterilen anahtar kelimeler olan digital democracy, social media, participation, open government, participatory democracy gibi kavramlar diğer kavramlara göre dijital demokrasi alanında daha yakın zamanlarda yapılmış güncel çalışmaların konu başlıkları olarak öne çıkmaktadır (Şekil 5). Bu bağlamda dijital demokrasi alanındaki güncel konularda çalışma yapmak isteyen araştırmacılar ilk olarak ana konu başlıklarında bu konulara öncelik verebilir.

Şekil 5. Anahtar Kelimeler – Ana Konu Başlıkları Ortalama Yayım Yılı (Zaman Cetveli)

Kaynak: Web of Science, 2024

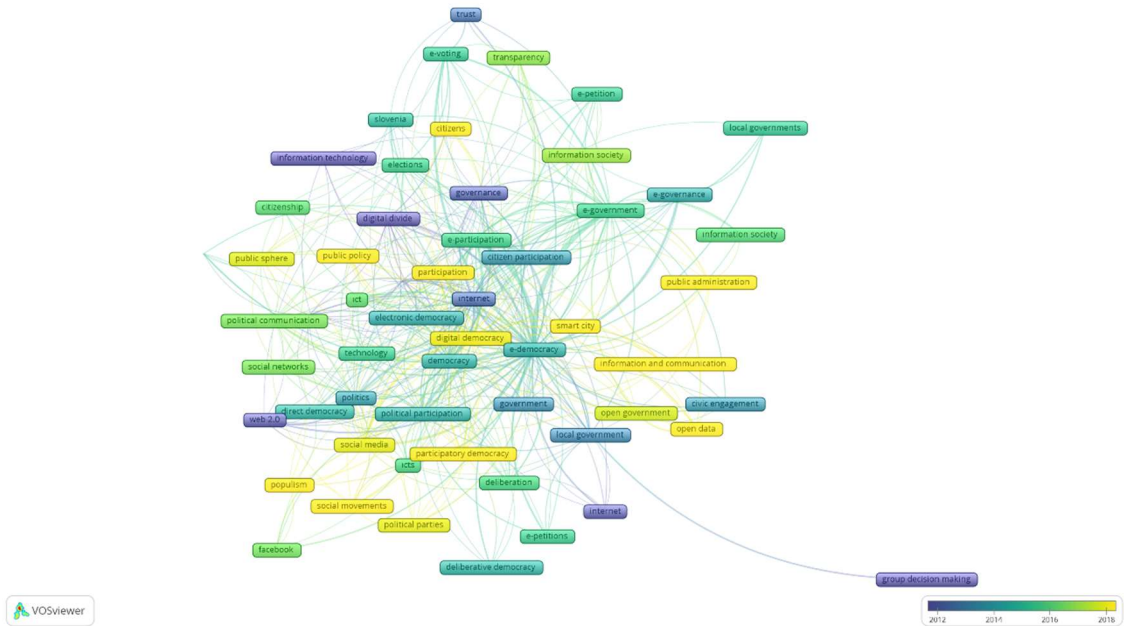
781 makalede kullanılan anahtar kelimelerin minimum görüntülenme sayısını beşe çektiğimizde kullanılan 1856 anahtar kelimedenden 76 anahtar kelimedede eşleşme sağlanmıştır. Bu eşleşme dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanlarındaki anlamlı konu başlıklarını bize vermektedir. Yukarıdaki ana konu başlıkları temalı veri haritasından farklı olarak hazırlanan bu görselde daha fazla anahtar kelime ve bu anahtar kelimelerin kapsamlı küme verileri oluşturulmuştur (Şekil 6). Bu konu kümeleri içinde yer alan anahtar kelimeler dijital demokrasi alanındaki alt konu başlıklarıdır ve burada yer alan anahtar kelimeler konu ile ilgili çalışma yapmak isteyenlere geniş bir yelpazede konuyla ilgili olan çalışma alanlarını göstermektedir. Bu anahtar kelimeler sık kullanıldıkları kümeler içinde aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Tablo 1).

Küme 6 (8 öge)	Disinformation, facebook, information technology, Iran, political communication, populism, social media, twitter
Küme 7 (6 öge)	Decision making, deliberation, e-consultation, e-petition, India, internet
Küme 8 (6 öge)	Civic engagement, deliberative democracy, information and communication technologies, open data, open government, participatory democracy
Küme 9 (2 öge)	Digital divide, e-administration

Kaynak: Web of Science, 2024

Anahtar kelimelerin minimum görüntülenme sayısını beşe çektiğimiz görsel veride çok fazla anahtar kelime eşleşmesi çıksa da (76 anahtar kelime) ortaya çıkan görsel harita ortalama yayın yıllarının gösterildiği zaman cetveline sahip harita olarak değiştirildiğinde güncel çalışmaların gösterimine yönelik olarak yeterli bir analiz verisi sunmamaktadır; fakat anahtar kelimelerin minimum görüntüleme sayısını beşten altıya çıkardığımızda daha az anahtar kelime (58 anahtar kelime) görsel haritada gösterilse de yakın zamanda çalışılan güncel çalışmaların olduğu konuların daha yoğun bir şekilde görselleştirilmesi, ortalama yayın yıllarının zaman cetvelinde gösterildiği haritayı daha anlamlı kılmaktadır. Bu sebeple zaman cetvelinin olduğu harita beş değil altı tekrarlı anahtar kelime verisiyle düzenlenmiş, görselin okunaklı ve daha iyi anlaşılması için de görselleştirme biçimi değiştirilmiş, sık tekrar oranlarında kullanılan şekil farklılıkları azaltılarak görselde tüm anahtar kelimeler gösterilmeye çalışılmıştır (Şekil 7). Bu şekilde sarı renkte gösterilen anahtar kelimeler yakın dönemde çalışılan güncel çalışma konularını bize göstermektedir, buna göre: digital democracy, participation, smart city, public policy, public administration, citizens, information and communication, open data, participatory democracy, populism, social movements, political parties, social media, open government, public sphere konuları 2017 sonrası dönemden günümüze daha yoğun olarak çalışılan güncel çalışma konuları olarak sıralanmaktadır.

Şekil 7: Anahtar Kelimeler - Ortalama Yayın Yılı (Zaman Cetveli)

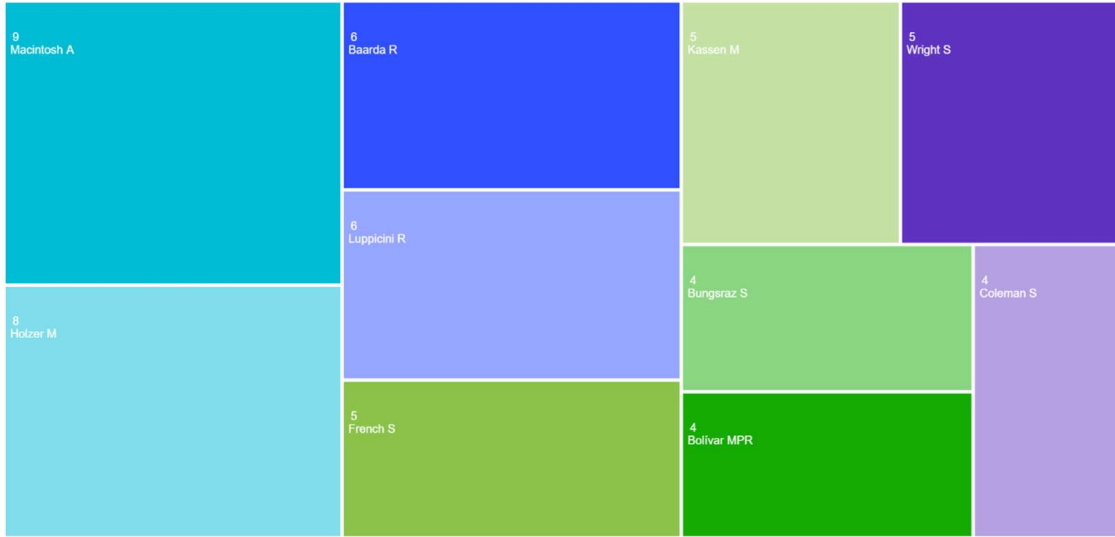

Kaynak: Web of Science, 2024

Web of Science analizleri üzerinden yazarlar incelendiğinde konuyla ilgili en fazla yayını olan beş yazar sırasıyla: 9 yayımla A. Macintosh, 8 yayımla M. Holzer, 6 yayımla R. Baarda, 6 yayımla R. Luppigini, 5 yayımla S. French'tir. Konu hakkında en fazla yayını olan ilk on araştırmacının isimleri aşağıdaki şekilde verilmiştir (Şekil 8).

En fazla yayına sahip A. Macintosh'un e-katılım uygulamalarını daha iyi anlamak ve e-katılım girişimlerini değerlendirmek amacıyla bir dizi bakış açısı ve yöntemi göstermeyi amaçladığı "Towards an evaluation framework for eParticipation" başlıklı makalesi 148 atıfla konu hakkında en fazla atıf alan makalesi olarak öne çıkmaktadır (Macintosh ve Whyte, 2008). "Electronic Democracy and Young People" başlıklı bir diğer makalesi de demokratik süreçlere ilgisiz olan gençleri bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı yeni olanaklarla demokratik süreçte dahil etme konusunu ele almış ilgi çekici bir makaledir. Makale İskoçya'daki "Highland Council Girişimi" ve "Young Scot Girişimi" isimli iki e-demokrasi sistemi üzerinde durmaktadır. Bu makale de Web of Science'da 45 atıfla yazarın konu hakkında en çok atıf almış ikinci makalesidir (Macintosh vd., 2003).

Şekil 8. En Fazla Yayına Sahip Yazarlar

Kaynak: Web of Science, 2024

Web of Science kullanılarak araştırmaya dahil edilen 781 makale için ilgili-ilişkili kurumlar incelendiğinde öne çıkan kurumlar: 14 yayımla Ukrayna Eğitim Bilim Bakanlığı, 14 yayımla University of London, 13 yayımla University of Leeds, 12 yayımla University of Granada, 11'er yayımla Edinburgh Napier University ve University of Oxford şeklinde sıralanmaktadır (Şekil 9).

Şekil 9. Kurumlar

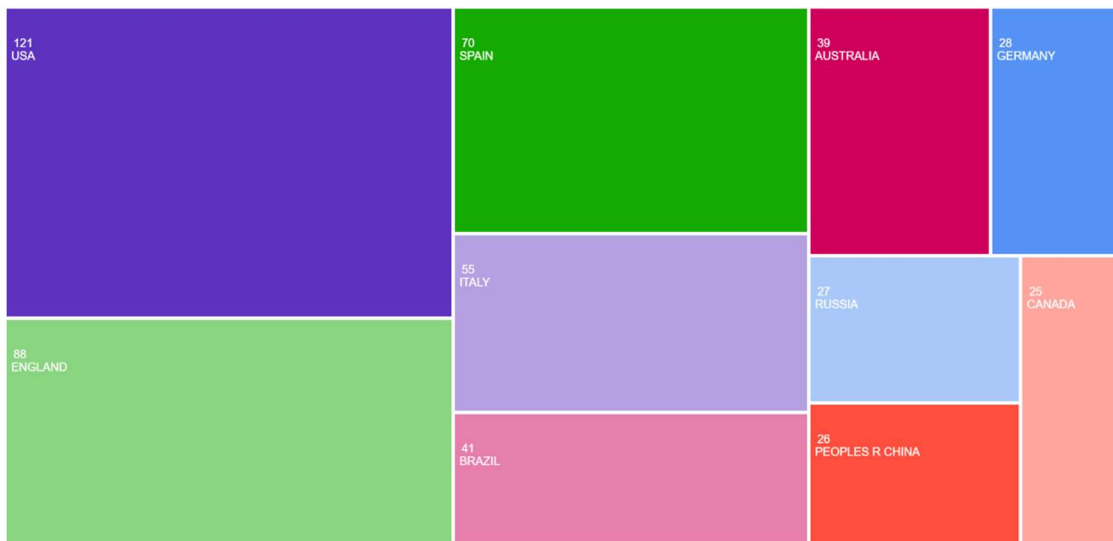

Kaynak: Web of Science, 2024

Web of Science analizlerinde yayıncıların yer aldığı sıralamada ise Taylor & Francis 110 yayıncı ilk sırada yer alırken, Springer Nature 102, Igi Global 74, Elsevier 62, Sage 58, Wiley 29, Emerald Group Publishing 25, Cambridge Univ Press 12, Ios Press 12, Oxford Univ Press 10 yayıncı ilk on yayıncı olarak öne çıkmaktadır (Web of Science, Erişim Tarihi: 12.08.2024).

Web of Science ülkeler sıralamasında ABD 121 makale, İngiltere 88 makale, İspanya 70 makale, İtalya 55 makale ve Brezilya 41 makale ile öne çıkan ülkelerdir (Şekil 10). Araştırmaya dahil edilen 781 makale içinde Türkiye 11 makale ile ülkeler sıralamasında Slovenya ile Belçika arasında kalarak yirmi üçüncü ülke olarak sıralanmaktadır.

Şekil 10. Ülke Makale Sayıları

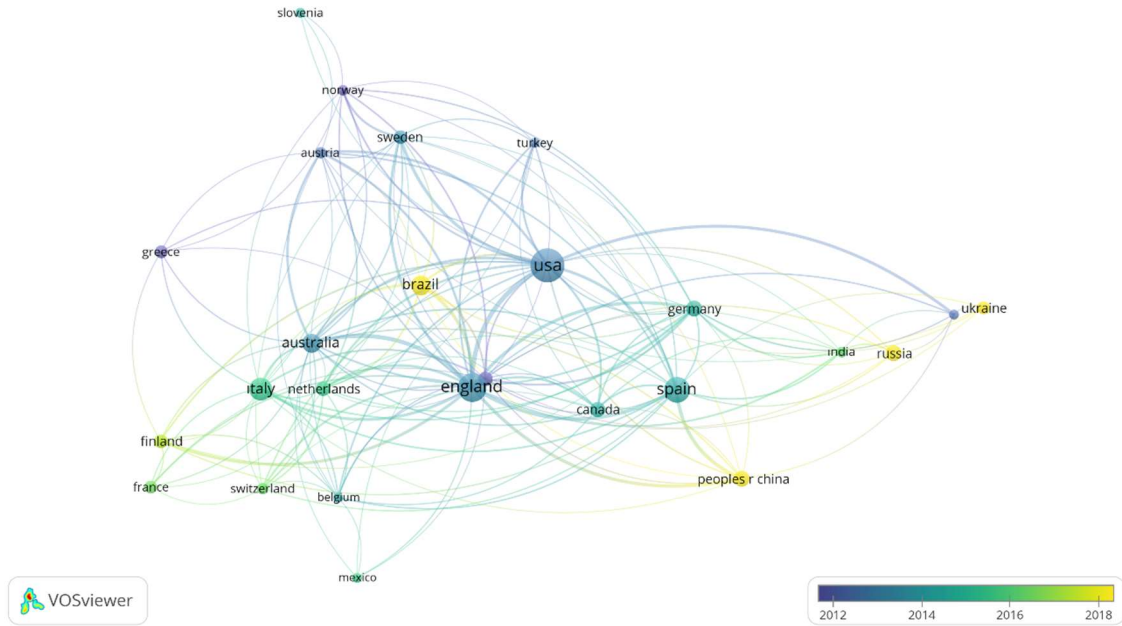

Kaynak: Web of Science, 2024

VOSviewer programında atıf sayısı üzerinden yapılan ülke analizinde en az on çalışması olan ülkeler analize dahil edilerek 26 ülkenin yer aldığı bir görsel harita oluşturulmuştur. Buna göre en çok atıf alan ülkeler arasında ABD 3698 atıfı ile ilk sırayı almaktadır. Devamında İngiltere 2509 atıf, İspanya 1625 atıf, Avustralya 770 atıf, Çin 751 atıf sayısı ile öne çıkan ülkelerdendir (Web of Science, Erişim Tarihi: 12.08.2024).

Zaman cetvelinin olduğu ülke atıf haritasında açık yeşil renkle gösterilen Finlandiya ve sarı renkte gösterilen Brezilya, Çin, Rusya ve Ukrayna dijital demokrasi alanında son yıllarda atıf sayısını ve dolayısıyla makale sayısını da arttıran ülkeler olarak gözükmektedir (Şekil 11). Yukarıda belirtildiği gibi kurum sıralamasında Ukrayna Eğitim Bilim Bakanlığının alanla ilgili çalışmalarda yer almasının ve Şekil 11’de görüldüğü gibi Ukrayna’nın son dönemlerde dijital demokrasi çalışmalarında öne çıkan ülkelerden biri olmasının Ukrayna-Rusya savaşının dolaylı bir etkisinden kaynaklanıp kaynaklanmadığı, diğer bir deyişle Ukrayna özelindeki bu durumun mevcut savaşın fiziki kısıtlamalarından dolayı ülkenin demokratik hayatta dijitalleşmeye yönelik olarak bir yaklaşımının olup olmadığı tartışılabilir. Aynı şekilde (Şekil 11), koyu renkli olarak beliren Türkiye, ilgili konular hakkında Türkiye’de yapılan güncel çalışmaların Web of Science veri tabanına yansımadağı bilgisini bize vermektedir. Web of Science’da ülke/bölge seçeneği seçilerek Türkiye etiketli çalışmaların veri analizinin yapılacağı bir sonraki bölümde (Bölüm 2.1) bu durum hakkındaki ayrıntılı veri paylaşılmıştır.

Şekil 11. Ülkeler Atıf (Zaman Cetveli)

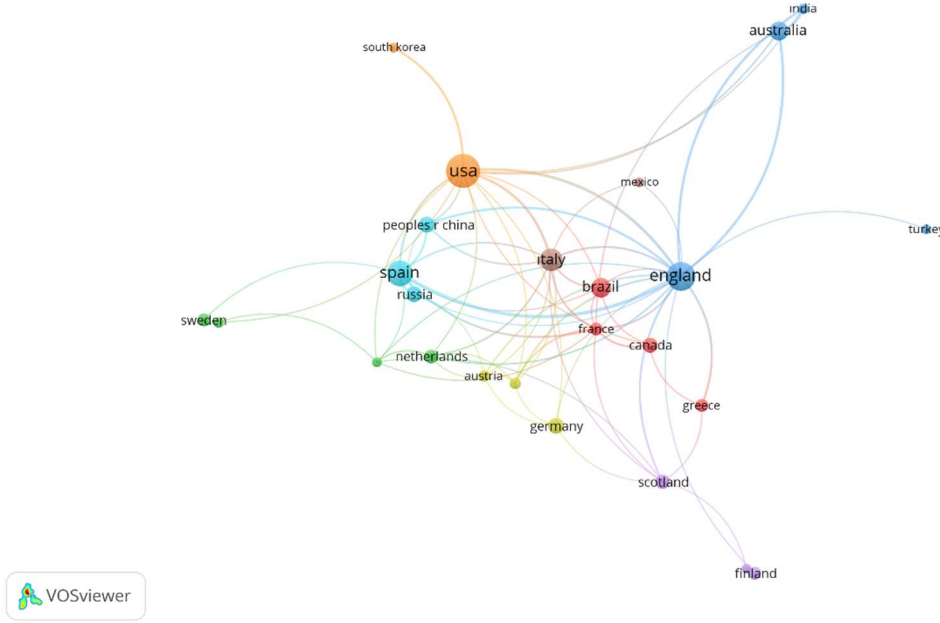

Kaynak: Web of Science, 2024

Web of Science’da ülke/bölge etiketiyle 11 makaleye sahip olan Türkiye konuyla ilgili hazırlanan ülkeler arası ortak yazarlık ile ilgili görsel haritada da kendine bir yer bulmaktadır. En az on dokümana sahip ülkeler arası ortak yazarlık incelendiğinde 26 ülke eşleşmektedir (Şekil 12). Buradaki sekiz küme şu şekildedir: Küme 1: Brezilya, Kanada, Fransa, Yunanistan; Küme 2: Belçika, Hollanda, Norveç, İsveç; Küme 3: Avustralya, İngiltere, Hindistan, Türkiye; Küme 4:

Avusturya, Almanya, İsviçre; Küme 5: Finlandiya, İskoçya, Slovenya; Küme 6: Çin, Rusya, İspanya; Küme 7: Güney Kore, ABD; Küme 8: İtalya, Meksika. Görüldüğü üzere ülkemizden çıkan yayınlar üçüncü kümede toplanmıştır. Türkiye’de yapılan ve Web of Science veri tabanında kaydı olan çalışmalar Avustralya, İngiltere ve Hindistan ile ortak yazarlık ilişkisindedir.

Şekil 12. Ülkeler Arası Ortak Yazarlık

Kaynak: Web of Science, 2024

Dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanlarında Web of Science’da sıralanan en çok atıf almış makaleler hakkında bilgi vermek, konuyla ilgili araştırma yapacak araştırmacılara konu ile ilgili çalışmaya başlarken ilk okumaları gereken kaynakların hangi makaleler olması gerektiği hakkında fikir verecektir.

Aşağıdaki tabloda konu hakkında diğer araştırmacıların da kaynak olarak sıklıkla kullandığı en çok atıf alan on makale sıralanmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. En Çok Atıf Alan On Makale

Yazarlar	Başlık	Yayın Yılı	Dergi Adı	Atıf Sayısı
Bingham vd.	The New Governance: Practices and Processes for Stakeholder and Citizen Participation in the Work of Government	2005	Public Administration Review	548
Palomares vd.	A Consensus Model to Detect and Manage Noncooperative Behaviors in Large-Scale Group Decision Making	2014	IEEE Transactions on Fuzzy Systems	408

Larsson ve Moe	Studying Political Microblogging: Twitter Users in the 2010 Swedish Election Campaign	2012	New Media & Society	324
Small	What The Hashtag? A Content Analysis of Canadian Politics on Twitter	2011	Information Communication & Society	281
Wright ve Street	Democracy, Deliberation and Design: The Case of Online Discussion Forums	2007	New Media & Society	253
Gil de Zúñiga vd.	Digital Democracy: Reimagining Pathways to Political Participation	2010	Journal of Information Technology & Politics	217
Siau ve Long	Synthesizing E-Government Stage Models – a Meta-Synthesis Based on Meta-Ethnography Approach	2005	Industrial Management & Data Systems	210
Schradie	The Digital Production Gap: The Digital Divide and Web 2.0 Collide	2011	Poetics	209
Xu vd.	A Two-Stage Consensus Method for Large-Scale Multi-Attribute Group Decision Making with an Application to Earthquake Shelter Selection	2018	Computers & Industrial Engineering	199
Dahlberg	Re-Constructing Digital Democracy: An Outline of Four 'Positions'	2011	New Media & Society	199

Kaynak: Web of Science, 2024

En çok atıf alan makalelerde 548 atıfla ilk sırayı alan “The New Governance: Practices and Processes for Stakeholder and Citizen Participation in the Work of Government” başlıklı makale, e-demokrasi gibi yeni yönetim araçlarının kamuda yer alan yeni yönetim süreçlerinde kullanılmasına yönelik mevcut altyapının değerlendirildiği, yasal süreçlerin tartışıldığı bir çalışmadır (Bingham vd., 2005). Makalenin içeriği dışında yayımlanma yılı da diğer çalışmalara göre daha eski olmasından dolayı (2005) atıf sıralamasında en üstte yer almaktadır. Atıf sıralamasında 408 atıfla ikinci sırada yer alan “A Consensus Model to Detect and Manage Noncooperative Behaviors in Large-Scale Group Decision Making” başlıklı makale grup karar alma süreçlerini konu edinmekte ve teknolojinin gelişimiyle ortaya çıkan sosyal ağlar ve e-demokrasi üzerinden büyük ölçekli kitlelerin karar alma süreçlerine odaklanmaktadır (Palomares vd., 2014). Üçüncü sırada yer alan 324 atıflı “Studying Political Microblogging: Twitter Users in the 2010 Swedish Election Campaign” başlıklı çalışmada Twitter üzerinden sosyal medya uygulamalarının çevrimiçi kampanyalar ve müzakereler için sağladığı fırsatlar üzerinde durularak, 2010 İsveç seçimlerindeki kullanımı ve tecrübeler üzerine yapılmış bir çalışmadır (Larsson ve Moe, 2012). Yukarıdaki makale gibi sosyal ağlar üzerinden bir inceleme yapan ve Twitter’ın siyaseti şekillendiren yeni bir araç olduğu üzerine kurgulanmış “What The Hashtag? A Content Analysis of Canadian Politics on Twitter” başlıklı makale 281 atıfla en çok atıf alan makaleler sıralamasında dördüncü sırada yer almaktadır (Small, 2011). Avrupa Birliği ve İngiltere tartışma forumları kullanılarak hazırlanan “Democracy, Deliberation and Design: The Case of Online Discussion Forums” başlıklı makalede, günümüzde ideal demokrasi yolunda üstün bir konumu temsil eden müzakereci demokrasi için çevrimiçi tartışmaların, kitlesel müzakeredeki pratik sınırlara getirdiği çözüm üzerinde durulmuştur (Wright ve Street, 2007). Bu makale de 253 atıfla en çok atıf alan makaleler sıralamasında beşinci sırada konumlanmıştır.

“Digital Democracy: Reimagining Pathways to Political Participation” başlıklı makalede blog yazarlığı konu alınmış ve blog okuyucularının dijital siyasete etkisi incelenmiştir (Gil de Zúñiga vd., 2010). Bu makale 217 atıf almıştır. “Synthesizing E-Government Stage Models – a Meta-Synthesis Based on Meta-Ethnography Approach” başlıklı makale 210 atıf almıştır ve makalede e-devlet için model önerilerinde bulunulmuştur (Siau ve Long, 2005). 209 atıf alan “The Digital Production Gap: The Digital Divide and Web 2.0 Collide” başlıklı makalede toplumdaki sınıfsal ayrımın dijital demokrasiye olan etkileri incelenmiş, sınıfsal ayrılmaya dayalı olarak dijital üretimdeki eşitsizlik üzerinde durulmuştur (Schradi, 2011). “A Two-Stage Consensus Method for Large-Scale Multi-Attribute Group Decision Making with an Application to Earthquake Shelter Selection” başlıklı makale dolaylı olarak dijital demokrasi ile ilişkili olsa da büyük ölçekli ve çok özellikli grup karar alma problemleri için bir yöntem sunmaktadır (Xu vd., 2018). Bu makale 199 atıfla konu ile ilgili en çok atıf alan on makale içinde dokuzuncu sıradadır. En çok atıf alan ilk on makale içinde son olarak bahsedeceğimiz makale 199 atıflı “Re-Constructing Digital Democracy: An Outline of Four ‘Positions’” başlıklı makaledir. Bu makalede dijital demokrasinin ne anlama geldiği liberal-bireyci, müzakereci, Marksist bakış açıları gibi farklı anlayışlar üzerinden tartışılmıştır (Dahlberg, 2011).

2.1. Dijital Demokrasi ve E-Demokrasi Alanlarında Web of Science Türkiye Etiketli Çalışmaların Veri ve Analizi

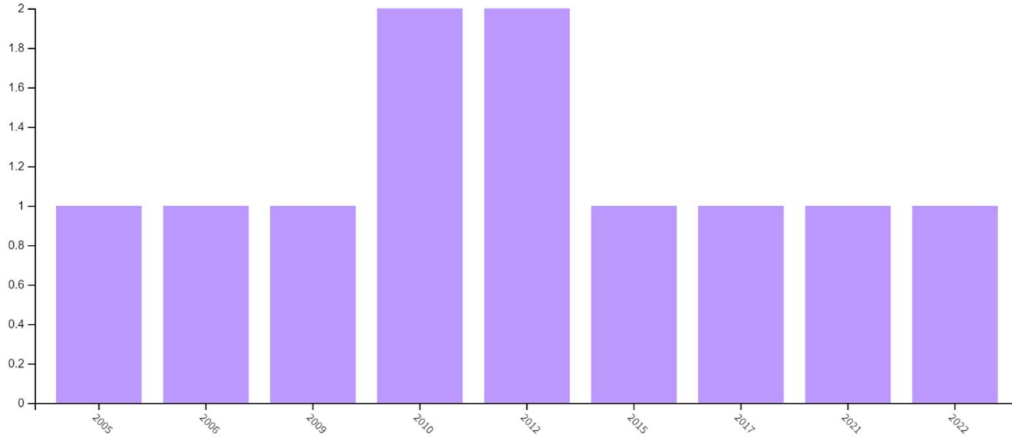
12.08.2024 tarihinde Web of Science üzerinden yapılan e-demokrasi veya dijital demokrasi araması sonucu ulaşılan 1184 doküman içinde ülkeler/bölgeler seçeneğinde Türkiye seçilerek taratıldığında 14 adet Türkiye etiketli dokümana ulaşılmaktadır. Bu dokümanlardan 11’i makale, 3’ü bildiri, 2 tanesi de kitap bölümüdür. “A Glimmer of Hope for Mass Media in a Liberal Democracy: istanbulrumazinligi.com” başlıklı doküman ve “Online Presence of the Members of the Turkish Parliament: Evaluation of the Turkish MP Web Sites” başlıklı doküman hem makale hem de kitap bölümü olarak etiketlendiği için toplamda 15 doküman gibi gözükse de doküman sayısı 14’tür. Türkiye etiketli 11 makalenin çalışma alanları sırasıyla: Eğitim ve Eğitim Araştırmaları, Hukuk, Bilgi Belge Yönetimi, Kamu Yönetimi, Bilgisayar Bilimleri ve İletişim şeklindedir (Şekil 13). 2005-2022 arası yayımlanan makalelerde 2010 ve 2012’de ikişer makale diğer yıllarda ise her yıl olmamak kaydıyla birer makale Web of Science’ta yer almaktadır (Şekil 14).

Şekil 13. TR - Araştırma Alanları

Kaynak: Web of Science, 2024

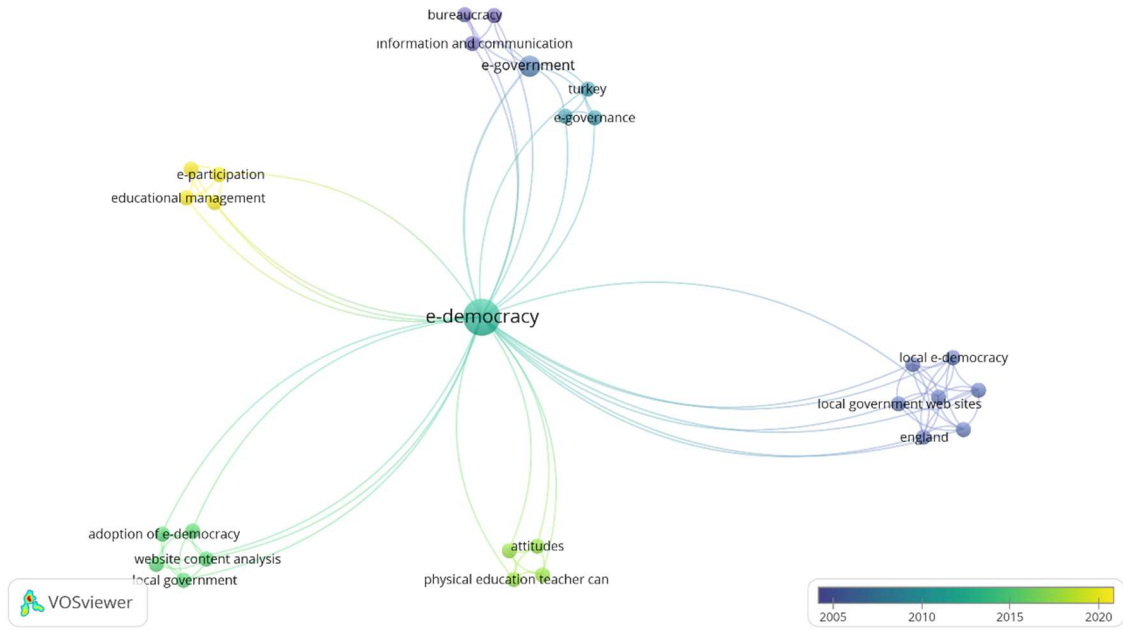
Şekil 14. TR - Yayın Yılları

Kaynak: Web of Science, 2024

Dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanında Web of Science'ta Türkiye etiketli 11 makalede öne çıkan ilk on anahtar kelime sırasıyla: e-democracy, e-government, democracy, England, local e-democracy, local government web sites, online consultation, online democracy, online discussion, Wales kelimeleridir. En çok atıf almış makaleleri inceleyeceğimiz bir sonraki bölümde de görüleceği gibi Türkiye'den en çok atıf almış makalenin İngiltere ve Galler ile ilgili olmasından dolayı anahtar kelimelerde İngiltere'nin ve Galler'in öne çıktığını görmekteyiz. Anahtar kelimelerin ortalama yayım yıllarını gösteren ve yıllara göre dağılımının yapıldığı görsel veri haritasına göre popüler ve trend olan çalışma alanları: e-participation, educational management, inservice teachers ve online social media olarak sıralanmaktadır (Şekil 15).

Şekil 15. TR - Anahtar Kelimeler (Zaman Cetveli)

Kaynak: Web of Science, 2024

Bu bölümde son olarak Web of Science’da yer alan, e-demokrasi veya dijital demokrasi alanlarında yazılmış ve ülke/bölge etiketi Türkiye olan en çok atıf almış ilk on makaleden kısaca bahsedilecektir.

Aşağıdaki tabloda Web of Science üzerinden e-demokrasi veya dijital demokrasi konularında Türkiye etiketli makaleler aldıkları atıf sayısına göre sıralanmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. TR - En Çok Atıf Alan On Makale

Yazarlar	Başlık	Yayın Yılı	Dergi Adı	Atıf Sayısı
Pratchett vd.	Local Democracy Online: An Analysis of Local Government Web Sites in England and Wales	2006	International Journal of Electronic Government Research (IJEGR)	21
Sobaci ve Eryigit	Determinants of E-Democracy Adoption in Turkish Municipalities: An Analysis for Spatial Diffusion Effect	2015	Local Government Studies	17
Şendağ	Pre-Service Teachers’ Perceptions About E-Democracy: A Case in Turkey	2010	Computers & Education	7
Yegen vd.	Twitter’s Role in Digital Democracy, Post-Truth, and Political Polarization	2022	Romanian Journal of Communication	3

Ünlü ve Wang	Internet and democracy: Is the Internet an Important Predictor for Physical Education Teacher Candidates' Attitudes Towards Democracy?	2017	and Public Relations Cogent Education	2
Saylan	Internet: a Gateway to Democracy? A Comparative Analysis of Turkish and Italian E-Government Experiences	2009	Amme Idaresi Dergisi	2
Şendağ vd.	Predictors of E-Democracy Applicability in Turkish K-12 Schools	2022	Education and Information Technologies	1
Yamaç	Bilgi Toplumu ve Demokrasi Üzerine	2010	Türk Kütüphaneciliği	1
Mahmutoglu	A Glimmer of Hope for Mass Media in a Liberal Democracy: istanbulrumazinligi.com	2012	Active Citizen Participation in E-Government: A Global Perspective	0
Yıldız vd.	Online Presence of the Members of the Turkish Parliament: Evaluation of the Turkish MP Web Sites	2012	Digital Democracy: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications	0

Kaynak: Web of Science, 2024

Web of Science üzerinde Türkiye etiketli en yüksek atıf sayısına sahip “Local Democracy Online: An Analysis of Local Government Web Sites in England and Wales” başlıklı makale 21 atıf almıştır. Bu makalede web siteleri üzerinden İngiltere ve Galler’deki yerel yönetimlerin e-demokrasi potansiyelleri değerlendirilmektedir (Pratchett vd., 2006). 17 atıfla Türkiye etiketli makalelerde ikinci sırayı alan “Determinants of E-Democracy Adoption in Turkish Municipalities: An Analysis for Spatial Diffusion Effect” başlıklı makale, Türkiye’deki büyükşehir ve il belediyelerinin demokrasiyi güçlendirmek için bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu fırsatlardan ne ölçüde yararlandıklarını analiz etmeyi ve Türkiye’deki belediyelerin e-demokrasiyi benimsemesini etkileyen faktörleri değerlendirmeyi amaçlamaktadır (Sobaci ve Eryigit, 2015). 7 atıfla üçüncü sırada yer alan “Pre-Service Teachers’ Perceptions About E-Democracy: A Case in Turkey” başlıklı çalışmada, hizmet öncesi öğretmenlerin e-demokrasiye ilişkin algıları araştırılmıştır. Bu algılar; İnternet kullanım becerileri, İnternet kullanım sıklığı, oy kullanma ve sivil toplum grubu üyeliği gibi bireysel değişkenler açısından incelenmiştir. Türkiye’deki büyük bir araştırma üniversitesinden rastgele seçilen 701 hizmet öncesi öğretmenin, on dört soruluk bir anketi tamamlayarak çalışmaya katılmıştır. Sonuçlar, e-demokrasi bileşenlerinin hizmet öncesi öğretmen eğitimi müfredatına entegre edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır (Şendağ, 2010). 3 atıf almış “Twitter’s Role in Digital Democracy, Post-Truth, and Political Polarization” başlıklı makale ABD 2020 seçimlerini konu almaktadır. Çalışmada, Twitter’ın dijital demokrasideki rolü ve kamusal alan olarak hizmet etme potansiyeli, açılış gününde (20 Ocak 2021) ilgili hashtag’ler çerçevesinde oluşturulan ağ ve özellikleri, etkileşimleri ve fraksiyonları aracılığıyla incelenmiştir. Metodolojik olarak sosyal ağ analizi kullanılmıştır. Sonuçlar, Twitter’daki siyasi gündem belirleyicilerin etkileşim açısından kullanıcılarla baskın olduğunu ve yankı bulduğunu göstermektedir (Yegen vd., 2022). “Internet and democracy: Is the

Internet an Important Predictor for Physical Education Teacher Candidates' Attitudes Towards Democracy?" başlıklı çalışma, 2 atıf almıştır ve beden eğitimi aday öğretmenlerinin İnternet ve demokrasiye yönelik tutumlarını araştırmaktadır (Ünlü ve Wang, 2017).

Dijital demokrasi konusunda Web of Science'da yer alan Türkiye etiketli en çok atıf alan on makale içinde 2 atıfı altıncı sırada olan "Internet: a Gateway to Democracy? A Comparative Analysis of Turkish and Italian E-Government Experiences" başlıklı çalışma, turkiye.gov.tr ve italia.gov.it e-devlet sistemleri üzerinden Türk ve İtalyan hükümetlerinin internet kullanımı karşılaştırmalı içerik analizi yöntemi ile analiz eden bir çalışmadır (Saylan, 2009). "Predictors of E-Democracy Applicability in Turkish K-12 Schools" başlıklı makale 1 atıf almıştır ve çalışmanın amacı K-12 okullarında (okul öncesi – ilk – orta öğretim) e-demokrasinin uygulanabilirlik düzeyini öngören faktörleri belirlemektir (Şendağ vd., 2022). 1 atıfı olan "On Information Society and Democracy" ya da orijinal haliyle "Bilgi Toplumu ve Demokrasi Üzerine" başlıklı makalede, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişimin demokrasiye katkısı olacağı yönündeki savlar eleştirilmekte, teknolojik gelişimin demokrasi ve insan hakları konularına olan katkısı sorgulanmaktadır (Yamaç, 2010). Bahsedeceğimiz son iki makale henüz atıf almamış olarak görülmektedir. Bunlardan ilki olan "A Glimmer of Hope for Mass Media in a Liberal Democracy: istanbulrumazinligi.com" başlıklı makale istanbulrumazinligi.com'u analiz ederek, çevrimiçi kamusal alanlarını, e-demokrasilerini ve e-müzakerelerini anlamayı amaçlamaktadır (Mahmutoglu, 2012). "Online Presence of the Members of the Turkish Parliament: Evaluation of the Turkish MP Web Sites" başlıklı makalede Türkiye'deki milletvekillerinin web siteleri ve Türkiye'deki e-demokrasi potansiyeli üzerinde durulmuştur (Yıldız vd., 2012).

Sonuç

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle özellikle internetin yaygın hale gelmesi yaşadığımız çağın "Bilişim Çağı" tabiriyle adlandırılmasına sebebiyet vermiştir. Bu yeni çağda insan ve toplum yaşamının her alanında olduğu gibi siyaseti ilgilendiren alanlarda da dijitalleşme sürecine girilmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kazanımlarıyla şekillenmeye başlayan yeni çağ siyaset ve demokrasi anlayışının vaadi; bilgiye daha hızlı ve daha ucuz ulaşabilen seçmenlerin daha bilinçli vatandaşlar haline geleceği, internet kullanımının yaygınlaşması ve sosyal iletişimin çeşitlenmesiyle vatandaşların siyasi belirleyici-denetleyici rollerde interaktif iletişim olanaklarına sahip olacağı, teknolojinin kolaylaştırıcı imkanlarıyla toplumun pasif seçmen durumundan aktif politika belirleyici konuma geçerek daha verimli bir politizasyon sürecine gireceği, özetle modern toplumlarda azalan siyasi ilginin ve demokratik katılımın artacağı yönündedir. Dijital demokrasi veya e-demokrasi olarak tanımlanan yeni çağ demokrasininin daha katılımcı bir demokrasi vaadi olsa da günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimine paralel olarak siber güvenliği tehlikeye sokan yazılımların da artış göstermesi teknolojiye olan güveni sarsıcı bir niteliktedir. Özellikle Covid-19 virüsünün dünyaya yayıldığı pandemi döneminde (2019-2023) sağlık gerekçeleri göz önünde tutularak tüm fiziksel toplantıların online toplantılar haline gelmesi, siyasi alanda da doğrudan ve dijital bir demokrasiye yönelik dönüşüm düşüncesini cesaretlendiren bir tecrübe olmuştur. Vatandaşların tüm siyasi ve demokratik katılım süreçlerini ceplerinde taşıdıkları akıllı telefonlar aracılığıyla gerçekleştirme düşüncesi bu dönemde popülerlik kazanan bir fikirdir. Fakat teknolojinin gelişimiyle siber tehditlerin de aynı oranda artış göstermesi veri güvenliği bağlamındaki endişeleri arttıran ve özellikle ulusal ölçekli oylama süreçlerindeki dijital dönüşüm sürecini geciktirecek önemli bir faktördür.

Dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanlarında yapılan bibliyometrik analiz çalışması sonucunda öncelikli olarak, konu ile ilgili çalışma sayılarının (1992-2024 makale sayıları) inişli çıkışlı bir grafik izlese de takip eden yıllar içinde yükselen bir grafik ortaya koyduğu görülmektedir. Buna göre, önümüzdeki yıllarda bu alanda yapılacak çalışmaların artış göstereceği ve konuların da çeşitleneceği öngörülebilir. Analizde yer alan ve konuyla ilgili dünyada en çok araştırma yapılan alanlar; hukuk, iletişim, bilgisayar bilimleri, bilgi belge yönetimi, kamu

yönetimi olarak sıralanmaktadır. Araştırma alanlarına göre bir sonuç çıkarıldığında, günümüzde dijital demokrasi alanının öncelikli olarak sosyal bilimlerin konusu olduğu ve uygulamaya yönelik olan mühendislik disiplinleri çeşitliliğinin henüz az olduğudur. Dijital demokrasi hala yeni bir kavramdır, fakat bilgi ve iletişim teknolojileri geliştikçe dijital demokrasi ve e-demokrasi alanlarında uygulamaya yönelik daha çok çalışmanın olacağı, konunun sosyal bilimlerden mühendislik disiplinlerine doğru bir gelişme-genişleme yolu izleyeceği muhakkaktır. Dijital demokrasi alanının önümüzdeki yıllarda öncelikle teoriden pratiğe doğru sonrasında pratikten teoriye birçok geçişin olacağı disiplinler arası önemli bir çalışma alanı olarak öne çıkacağı öngörülebilir.

Dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanlarında özellikle 2017 sonrasında günümüze kadar olan dönemdeki güncel çalışma konuları: digital democracy, participation, smart city, public policy, public administration, citizens, information and communication, open data, participatory democracy, populism, social movements, political parties, social media, open government, public sphere olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijital demokrasi alanında çalışma yapmak isteyen araştırmacılar için yukarıda sıralanan dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanlarıyla ilgili konular öncelik verilebilecek dünyadaki trend konu başlıklarıdır. Güncel çalışma konularından da anlaşılacağı üzere dijital demokrasi ve e-demokrasi; katılımcı ve müzakereci demokrasi modellerine uygun olarak temsili demokrasiyi bilgi ve iletişim teknolojilerinin yenilikleriyle daha katılımcı bir demokratik yapıda revize etmeye yönelik bir model olarak şekillenmektedir.

Web of Science'da ülke/bölge olarak Türkiye seçildiğinde ise Web of Science'da görüntülenen makalelerin güncel çalışma konuları: e-participation, educational management, inservice teachers ve online social media olarak görüntülenmektedir. Bu konular dünyada trend olan çalışma konularını tam olarak karşılamasa da kısmi bir örtüşme mevcuttur. Web of Science'da görüntülenen Türkiye etiketli çalışmaların çalışma alanları (Eğitim ve Eğitim Araştırmaları, Hukuk, Bilgi Belge Yönetimi, Kamu Yönetimi, Bilgisayar Bilimleri ve İletişim), güncel konularla beraber değerlendirildiğinde spesifik konuları içeriyor olsa da dünyadaki konuyla ilgili en çok çalışılan çalışma alanlarıyla büyük ölçüde örtüşmektedir; fakat Web of Science'a yansıyan en çok makaleye sahip ülkeler sıralamasında Türkiye etiketli çalışmaların ABD, İngiltere, İspanya, İtalya, Brezilya gibi yayın sayısı olarak öne çıkan ülkelere kıyasla yirmi üçüncü sırada yer alarak az sayıda makale olarak görüntülenmesi; uluslararası veri ve analizde Web of Science platformunda Türkiye'den hiçbir kurumun dijital demokrasi alanında yapılan çalışmalarda üst sıralarda, öne çıkan kurum olarak görüntülenmemesi dikkate değer verilerdir.

Web of Science'da ülke/bölge olarak Türkiye seçildiğinde ulaşılan bu verilerden Türkiye'nin dijital demokrasi alanında dünyadaki trendlerden uzak olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Buradan çıkarılacak ilk sonuç, Türkiye etiketli çalışmaların Web of Science platformunda az sayıda makale olarak yer aldığı ve bu alanda çalışma yapan araştırmacıların bu nevi uluslararası platformlarda daha fazla yayın yapmaları gerektiğidir. Bunun yanı sıra Türkiye'de dijital demokrasi ve e-demokrasi alanlarında yapılan çalışmalar Web of Science'ta yer alan çalışmalardan ibaret olmayıp diğer veri tabanlarında, örnek olarak DergiPark gibi ulusal çalışmaların yoğunlukta olduğu platformlarda daha fazla konu çeşitliliği ve daha fazla sayıda makale olarak bulunabilir. Ayrıca dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanlarıyla ilgili yazılan birçok yüksek lisans ve doktora tez çalışması da YÖK Tez Merkezi platformundan ulaşılabilir durumdadır. Alanla ilgili ileriki zamanlarda yapılabilecek çalışmalara öneri olarak hem DergiPark hem de YÖK Tez Merkezi platformlarını içeren ulusal yayınlara yönelik bir bibliyometri çalışması karşılaştırma açısından faydalı bir çalışma olacaktır.

Kaynakça

- Akdağ, H. & Şiraz, F. (2021). Dijital Vatandaşlığa Dönüşüm (Türkiye Özelinde): Literatür Taraması. *TÜRKAV Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 77-97.
- Arslan, E. (2022). Sosyal bilim araştırmalarında VOSviewer ile bibliyometrik haritalama ve örnek bir uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 33-56.
- Bingham, L. B., Nabatchi & O'Leary, R. (2005). The New Governance: Practices and Processes for Stakeholder and Citizen Participation in the Work of Government, *Public Administration Review*, 65(5), 547-558, Doi: 10.1111/j.1540-6210.2005.00482.x
- Congge U, Guillamón M-D, Nurmandi A, Salahudin & Sihidi I. T. (2023). Digital democracy: A systematic literature review. *Frontiers in Political Science*, 5, 1-11. Doi: 10.3389/fpos.2023.972802
- Çitci, Oya (1996). Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 5(6), 5-14.
- Dahlberg, L. (2011). Re-constructing digital democracy: An outline of four 'positions'. *New Media & Society*, 13(6), 855-872. Doi: 10.1177/1461444810389569
- Dinç, E. & Üztemur, S. S. (2016). Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Demokratik Değer Algılarının Karikatürler Aracılığıyla İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 15(3). Doi: 10.17051/io.2016.79948
- García-Río, E. & Baena-Luna, P. (2024). Epistemology of e-democracy and e-governance through scientific mapping. *Tourism & Management Studies*, 20(SI), 1-14. Doi: 10.18089/tms.2024SI01
- Gil de Zúñiga, H., Veenstra, A., Vraga, E. & Shah, D. (2010). Digital Democracy: Reimagining Pathways to Political Participation. *Journal of Information Technology & Politics*, 7(1), 36-51. Doi: 10.1080/19331680903316742
- Güler, T. & Şahnagil, S. (2017). Dijital Demokrasi ve Yönetişim İlişkisi Çerçevesinde E-Demokrasi/E-Devlet Uygulamaları. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 2(2), 16-29.
- Güngör, S. (2014). "E-Demokrasi: Umutlar ve Riskler". *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (39), 68-89.
- Gürel, D. & Şahin, A. (2024). Demokratik Eğitim Üzerine Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Bir Analizi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 778-800. Doi: 10.34056/aujef.1299866
- <https://www.webofscience.com/wos/woscc/basic-search> (Erişim Tarihi: 12.08.2024)
- Hüsnüoğlu, N. & Öztürk, L. (2017). Dijital Bölünme: Nedenleri ve Türleri. *Giresun Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(5), 6-21.
- Karpat, K. H. (2012). *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Kışlalı, A. T. (2021). *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi*, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul.
- Kongar, E. (1997). *Demokrasi ve Laiklik*, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul.
- Larsson, A. O. & Moe, H. (2012). Studying political microblogging: Twitter users in the 2010 Swedish election campaign. *New Media & Society*, 14(5), 729-747. Doi: 10.1177/1461444811422894
- Macintosh, A. & Whyte, A. (2008). Towards an evaluation framework for eParticipation. *Transforming Government: People, Process and Policy*, 2(1), 16-30. Doi: 10.1108/17506160810862928

- Macintosh, A. (2004). Characterizing e-participation in policy-making. 37th Annual Hawaii International Conference on System Sciences, 2004. Proceedings of the, Big Island, HI, USA. Doi: 10.1109/HICSS.2004.1265300
- Macintosh, A., Robson, E., Smith, E., & Whyte, A. (2003). Electronic Democracy and Young People. *Social Science Computer Review*, 21(1), 43-54. Doi: 10.1177/0894439302238970
- Mahmutoğlu, V. (2012). A Glimmer of Hope for Mass Media in a Liberal Democracy: *istanbulrumazinligi.com*. Active Citizen Participation in E-Government: A Global Perspective, 497-509. Doi: 10.4018/978-1-4666-0116-1.ch025
- Mossberger, K., Tolbert, C. J. & McNeal, R. S. (2007). *Digital citizenship : The internet, society, and participation*. MIT Press.
- Nışancı, D. & Güner, S. (2022). Cumhuriyet Demokrasi İkilemi: Özdeş Kavramlar mı, Farklı Kavramlar mı Sorusuna Hukuk Penceresinden Cevap Arayışı. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 423-440.
- Örselli, E., Bayrakçı, E. & Karabulut, N. (2018). E-Demokrasiyi E-Katılım Üzerinden Okumak: Kavramsal Bir Analiz. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(14), 108-127. Doi: 10.33692/avrasyad.510627
- Palomares, I., Martínez, L. & Herrera, F. (2014). A Consensus Model to Detect and Manage Noncooperative Behaviors in Large-Scale Group Decision Making. *IEEE Transactions on Fuzzy Systems*, 22(3), 516-530. Doi: 10.1109/TFUZZ.2013.2262769
- Pratchett, L., Wingfield, M. & Polat, R. K. (2006). Local Democracy Online: An Analysis of Local Government Web Sites in England and Wales. *International Journal of Electronic Government Research (IJEGR)*, 2(3), 75-92. Doi: 10.4018/jegr.2006070104
- Sæbø, Ø., Rose, J. & Flak, L. S. (2008). The shape of eParticipation: Characterizing an emerging research area. *Government Information Quarterly*, 25(3), 400-428, Doi: 10.1016/j.giq.2007.04.007
- Saylan, I. (2009). Internet: a gateway to democracy? A comparative analysis of Turkish and Italian e-Government experiences. *Amme İdaresi Dergisi*, 42(3), 141-162.
- Schradie, J. (2011). The digital production gap: The digital divide and Web 2.0 collide. *Poetics*, 39(2), 145-168. Doi: 10.1016/j.poetic.2011.02.003
- Siau, K. & Long, Y. (2005). Synthesizing e-government stage models – a meta-synthesis based on meta-ethnography approach. *Industrial Management & Data Systems*, 105(4), 443-458. Doi: 10.1108/02635570510592352
- Small, T. A. (2011). WHAT THE HASHTAG? A content analysis of Canadian politics on Twitter. *Information, Communication & Society*, 14(6), 872–895. Doi: 10.1080/1369118X.2011.554572
- Sobaci, M. Z., & Eryigit, K. Y. (2015). Determinants of E-Democracy Adoption in Turkish Municipalities: An Analysis for Spatial Diffusion Effect. *Local Government Studies*, 41(3), 445–469. Doi: 10.1080/03003930.2014.995296
- Syahputri, G., Suhermanto, D., Roziqin, A., & Nafi'ah, B. (2023). Research Trend on E-democracy Publications: A Bibliometric Analysis. *Politik Indonesia: Indonesian Political Science Review*, 8(1), 174-194. Doi: 10.15294/ipsr.v8i1.41794
- Şendağ, S. (2010). Pre-service teachers' perceptions about e-democracy: A case in Turkey. *Computers & Education*, 55(4), 1684-1693. Doi: 10.1016/j.compedu.2010.07.012.

- Şendağ, S., Toker, S., Uredi, L. & İslim, O. F. (2022). Predictors of e-democracy applicability in Turkish K-12 schools. *Education and Information Technologies*, 27(3), 3321–3340. Doi: 10.1007/s10639-021-10748-0
- Toker, A. (2021). Yayınla veya Yok Ol! Rekreasyon Yönetimi Araştırmaları Nereye Gidiyor?. *Bibliyometrik Bir Değerlendirme. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(3): 2107-2126. Doi: 10.26677/TR1010.2021.837
- Ünlü, H., & Wang, S. (2017). Internet and democracy: Is the Internet an important predictor for physical education teacher candidates' attitudes towards democracy?. *Cogent Education*, 4(1), 1-12. Doi: 10.1080/2331186X.2016.1275088
- Van Dijk, J. A. G. M. (2006). Digital divide research, achievements and shortcomings. *Poetics*, 34(4-5), 221-235. Doi: 10.1016/j.poetic.2006.05.004
- Vural Dinçkol, B. & Işık, A. (2019). Katılımcı Demokrasi ve Online Karar Alma Bağlamında E-Oy ve Estonya Örneği. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 716-726. Doi: 10.33433/maruhad.665428
- Williamson, A., Miller, L. & Fallon, F. (2010). *Behind the Digital Campaign*, Hansard Society, London.
- Wright, S. & Street, J. (2007). Democracy, deliberation and design: the case of online discussion forums. *New Media & Society*, 9(5), 849-869. Doi: 10.1177/1461444807081230
- Xu, Y., Wen, X. & Zhang, W. (2018). A two-stage consensus method for large-scale multi-attribute group decision making with an application to earthquake shelter selection. *Computers & Industrial Engineering*, 116, 113-129. Doi: 10.1016/j.cie.2017.11.025
- Yamaç, K. (2010). Bilgi Toplumu ve Demokrasi Üzerine. *Türk Kütüphaneciliği*, 24(3), 519-525.
- Yegen, C., Ayhan, B., & Demir, Y. (2022). Twitter's Role in Digital Democracy, Post-Truth, and Political Polarization. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, 24(2), 45–65. Doi: 10.21018/rjcpr.2022.2.343
- Yel, N. (2023). Dijital Demokrasinin Değerlendirilmesi: Demokrasinin Sorunlarına Bir Çare Mi Yoksa Bir Mit Mi?. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 13(3), 759-776.
- Yıldız, M., Sumbas, A., & Dede, K. (2012). Online Presence of the Members of the Turkish Parliament: Evaluation of the Turkish MP Web Sites. *Digital Democracy: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications*, 1, 766-781. Doi: 10.4018/978-1-4666-1740-7.ch038
- Yıldız, Mete. (1999). Yerel Yönetimde Yeni Bir Katılım Kanalı İnternet: ABD' de ve Türkiye'de Elektronik Kamu Bilgi Ağları. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 8(4), 144-156.
- Zengin, M. A. (2013). Bilgi İletişim Teknolojilerinin Demokrasi İçerisinde Kullanımı ve Dijital Demokrasiye Geçiş. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(4), 271-304.